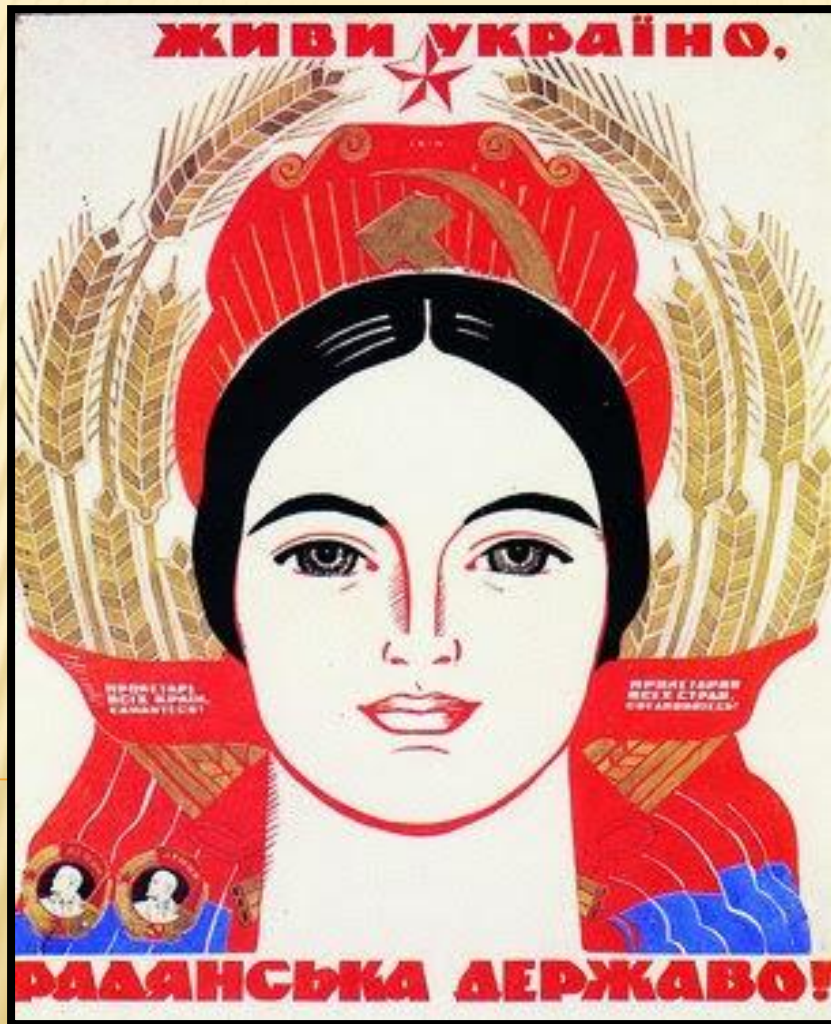

ЗАСТІЙ (1965-1985)

Робота
Студентки ОПІ-21
Демиденко Ольги

ПОЧАТОК ЗАСТОЮ

Із приходом до влади **Л. Брежнєва** в **жовтні 1964 р.** була здійснена спроба економічного реформування радянського суспільства. Батьком економічних реформ став **О. Косигін**. Не зачіпаючи стовпів командно-адміністративної системи, він намагався інтенсифікувати базові галузі народного господарства за рахунок переведення виробництва на господарський розрахунок та матеріального заохочення трудових колективів. Реформи 1966–1970 рр., не зважаючи на їх досить перманентний характер, дали певні результати. Восьма п'ятирічка (1966–1970 рр.) виявилася найрезультативнішою за всі попередні 35 років. Промисловість України освоїла 440 зразків нової техніки, було введено в дію 30 повністю автоматизованих виробництв, більше 3 тис. цехів та дільниць, 8 тис. автоматичних і напіваавтоматичних ліній, знято з виробництва 1,1 тис. найменувань застарілої техніки. Ця п'ятирічка була названа фахівцями "золотою".

Події в **Чехословаччині 1968 р.** ("Празька весна") **налякали радянське керівництво.** Це підштовхнуло до припинення економічних реформ в СРСР і повернення до сталінських методів управління. Панівним залишався екстенсивний шлях розвитку народного господарства. У 1981–1985 рр. приріст промислової продукції в Україні склав 19 %. Національний дохід скоротився у 2,5 рази, реальні доходи населення – у 2,6 рази. Традиційний підхід до розвитку легкої і харчової промисловості як другорядних галузей викликав постійний дефіцит товарів народного споживання. При цьому активно зростала мережа закритих магазинів для партійної і радянської номенклатури.

Катастрофічними були наслідки панування командно-бюрократичної системи в сільському господарстві. З 1966 до 1985 р. унаслідок небаченої безгосподарності посівні площі України скоротилися більш ніж на 1 млн га. Зібраний урожай зернових (1981–1985 рр.) складав 39,3 млн тонн (у 1976-1980 рр. – 43 млн тонн). Не дивлячись на значні капіталовкладення в сільське господарство (протягом 1966-1985 рр. – 101 млрд крб), його віддача залишалася низькою. Екстенсивний підхід до сільського господарства довів свою неефективність. Виникла продовольча проблема – ознака кризи тоталітарної системи.

Чим гірше йшли справи в економіці, тим більше розгортався політичний та ідеологічний наступ тоталітаризму. У **1972 р.** відбулися зміни в керівництві Україною. Замість П. Шелеста **ЦК КПУ очолив В. Щербицький.** Брежньєвське керівництво запідозрило Шелеста у недостатній лояльності до режиму, одночасно було розгорнуто різку критику його книги "Україна наша Радянська", у якій Москва побачила націоналістичні тенденції. Не дивлячись на те, що П. Шелест залишався вірним захисником комуністичної ідеї, він виступав за принцип паритету, згідно з яким Україна повинна була одержувати від СРСР фонди, товари і послуги, рівні її внеску в загальносоюзну економіку.

В умовах наростаючої економічної та політичної кризи в **1977 р.** була прийнята **Конституція СРСР**, а в **1978 р.** – **Конституція УРСР – конституція розвинутого соціалізму.** Стаття 6 закріплювала роль КПРС (та КПУ як її бойового авангарду) як керівної і спрямовуючої сили радянського суспільства. Це означало повне всевладдя партійної номенклатури в усіх сферах життя радянського суспільства. Такого не було навіть у сталінській конституції 1936 р. Новий основний закон гарантував широкі політичні та економічні права громадян, але реальне життя давало інші приклади.

Поруч із карними діями офіційна влада посилювала ідеологічний тиск на суспільство. У суспільстві постійно говорилося про те, що в СРСР національне питання вирішено, утворена нова історична спільність – радянський народ. Активно підтримувалася русифікаторська політика. У 1978 р. вийшла постанова ЦК КПРС про посилення вивчення та викладання російської мови та літератури, у 1983 р. – "Андроповський указ" – постанова ЦК КПРС про посилення вивчення російської мови в школах.

Загострилась екологічна ситуація. У 1980 р. на території республіки діяли дев'ять енергетичних об'єктів. Але кожна з електростанцій мала застаріле обладнання, рівень техніки безпеки був низьким. Хижацьке ставлення до видобутку нафти і газу (в 1970-х рр. Україна повністю забезпечувала себе власним природним газом і на 50 % нафтою) призвело до того, що до середини 1980-х рр. видобуток газу зменшився вдвічі, нафти – утричі. Недбалість у сільському господарстві призводила до руйнування природного середовища. Унаслідок бездумної експлуатації, рапортоманії до партійних з'їздів, варварського використання скоротилися лісові й водні ресурси. На тлі економічних негараздів та ідеологічної брехні зростали пияцтво, алкоголізм, наркоманія.

1970–1980-ті рр. висвітлили глибоку соціально-економічну та духовну кризу в країні. У межах старої системи виникло неvirіщене протиріччя між потребою глибоких реформ у суспільстві і намаганням правлячої еліти без змін зберегти суспільні порядки. Ставка робилась на силу та ідеологію тоталітаризму. Але це вже була агонія командно-адміністративної системи.

ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ В 1970-1980-ТІ РР. УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ

Після підписання Радянським Союзом у серпні 1975 р. заключного документа в Гельсінкі (офіційна згода тоталітарної влади шанувати громадянські права своїх підданих) у країні активно поширюється дисидентський рух. Повіривши в лібералізацію радянського ладу, дисиденти почали організовувати легальні групи й об'єднання, які, на їх думку, мали наглядати за дотриманням прав людини в СРСР. **Перший Гельсінський комітет** було засновано в Москві в **травні 1976 р.** Незабаром з'явилися аналогічні організації в Литві, Грузії, Вірменії. Між різними дисидентськими групами встановилися тісні зв'язки. У липні 1976 р. члени московської групи О. і В. Гінзбурги приїхали до Львова, щоб відвідати сім'ю українського політв'язня І. Геля. Перебуваючи в Західній Україні, вони обговорювали з українськими дисидентами можливість створення організації для контролю за дотриманням прав людини в Україні. В українських дисидентів був і власний досвід такої діяльності, пов'язаний зі створенням у грудні 1971 р. громадського комітету захисту Н. Строкатої-Караванської. **9 листопада 1976 р. М. Руденко, О. Бердник, Л. Лук'яненко, І. Кандиба, Н. Строката-Караванська, О. Мешко, М. Матусевич, М. Маринович, О. Тихий** проголосили утворення **Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод** (УГГ). Через два дні до групи приєднався колишній генерал-майор Радянської армії, українець за походженням, П. Григоренко. УГГ ставила завдання ознайомити широкі кола української громадськості з Декларацією прав людини, сприяти виконанню Гельсінських угод, домагатися акредитації в Україні представників зарубіжної преси, створення незалежного прес-агентства, інформування світової громадськості про факти порушень в Україні Декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих нарадою у Гельсінкі. За час існування Українська гельсінська група нараховувала 37 осіб. З 1976 до 1980 р. вона зробила 30 заяв, видала 18 меморандумів і 10 бюлетенів. У СРСР серед п'яти подібних груп УГГ була найчисленнішою і найактивнішою. Вона діяла в межах чинного законодавства і підтримувала контакти з аналогічними об'єднаннями в СРСР, ставлячи мету "інтернаціоналізувати" захист громадянських і національних прав. На противагу різним націоналістичним угрупованням, українські дисиденти ставилися з глибокою повагою до інших народів.

Ні поміркованість УГГ, ні вимоги Заходу дотримуватися прав людини не перешкодили радянським органам вчинити її погром. До 1980 р. три чверті членів Української гельсінської групи були ув'язнені. Із 23 ув'язнених членів УГГ шістьох було засуджено на 15 років, трьох – на 12 років, 13 – від 3 до 9 років і лише одного – на рік.

У 1984–1985 рр. у тяжких умовах ув'язнення померли члени УГГ В. Стус, О. Тихий, В. Марченко і Ю. Литвин. Наступ карально-репресивної системи не загальмував розвиток націонал-демократичного руху. У середині 1980-х рр., із початком перебудови, він дістав новий імпульс. **Улітку 1988 р.** у Львові на базі УГГ сформувалася організація республіканського масштабу **Українська гельсінська спілка** (УГС) на чолі зі звільненим у грудні цього року політв'язнем **Л. Лук'яненком**. Програмним документом УГС була Декларація принципів, написана В. Чорноволом та братами М. і Б. Горинями. Автори Декларації вимагали перетворити СРСР на конфедерацію незалежних держав, передати владу КПРС демократично обраним Радам, проведення українізації, права УРСР на власну дипломатичну діяльність, легалізацію заборонених віросповідань, упровадження ринкової економіки й громадянського контролю над карними органами.

Запропонована УГС програма була схвалена багатьма правозахисними і неформальними організаціями і взята за основу **Декларації про суверенітет України (липень 1990 р.)**.

У **квітні 1990 р.** близько 500 делегатів з'їзду УГС, які представляли її однодумців з усіх областей республіки, заявили про **розпуск УГС і створення Української республіканської партії** (УРП), метою діяльності якої була проголошення Української незалежної держави. Головою партії було обрано **Л. Лук'яненка**. На травень 1992 р. УРП налічувала понад 14 тис. осіб. На III з'їзді (травень 1992 р.) від партії відокремилося радикальне крило на чолі зі С. Хмарою, яке вирішило утворити нову партію. Головою УРП було обрано М. Гориня, почесним головою – Л. Лук'яненка.

ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

- ❑ **Командно-адміністративна система** – політико-економічна модель управління суспільством, економікою, заснована на централізованій ієрархічній системі управління з директивними наказами.
- ❑ **Стагнація** – застій в економіці.
- ❑ **Воєнно-промисловий комплекс** – об'єднання військових підприємств, керівництва збройних сил, урядової бюрократії, мілітаризованих наукових установ, які розробляють і виготовляють військову продукцію.
- ❑ **Диспропорція в промисловості** – розміщення промислових об'єктів без врахування наявності сировинної бази, впливу на екологію, потреб розвитку регіону.
- ❑ **Системна криза суспільства** – довготривала криза, що охоплює всі сфери життя суспільства
- ❑ **Номенклатура** (від лат. Nomenclatura - перелік, список) – перелік посад, кадри яких затверджують вищестоящі органи. Також перелік назв, термінів.

- **Депопуляція** – зменшення абсолютної чисельності населення якої-небудь країни або території; зниження відтворення населення.
- **Русифікація** – насильницьке запровадження російської мови, культури тощо.
- **"Самвидав"** – підпільна література, що створена дисидентами і таємно поширювалася в СРСР в обхід державної цензури. За створення, поширення і зберігання такої літератури передбачалися жорстокі покарання.
- **Українська гельсінська група** – назва дисидентської організації, що існувала і діяла в Україні у 1976-1982 рр. Основною своєю метою вважала повідомлення світової громадськості про стан дотримання прав людини в Україні і поширення серед громадян УРСР відомостей про порушення прав людини в республіці.
- **Урбанізація** (від лат. urbanus – міський) – процес зростання кількості і населення міст і посилення їхньої ролі в економічному й культурному житті суспільства.

- **"Розвинутий соціалізм"** – концепція, висунута у 1967 р. і закріплена у преамбулі Конституції СРСР 1977 р., яка стверджувала, що неможливо здійснити негайний "стрибок" у комунізм. Має пройти час, упродовж якого соціалізм повинен розвиватися на власному ґрунті. Саме такий соціалізм називається "зрілим", "розвинутим". Основні складові "розвинутого соціалізму" – це "загальнонародна держава" і "нова історична спільнота людей – радянський народ"; Стверджувалося, що при розвинутому соціалізмі суспільство розвивається без конфліктів під "науковим" керівництвом КПРС. Генеральний секретар ЦК КПРС Ю.Андропов концепцію "розвинутого соціалізму" дещо узгодив з існуючими реаліями, визнавши існування у радянському суспільстві протиріч і національних проблем.

Але вирішення цих проблем повинне здійснюватися шляхом "наведення порядку" і прискореного науково-технічного прогресу. Побудова розвинутого соціалізму не повинна припиняти "ідеологічну боротьбу з впливом Заходу".

-
- ❑ **Неосталінізм** – назва політичного режиму періоду "застою", що склалася за часів перебування при владі в СРСР Л.Брежнєва, В. Андропова та К.Черненко, який характеризувався спробою поновлення деяких рис сталінського режиму без заходів масових репресій.
 - ❑ **Застій** – публіцистична назва періоду в історії СРСР 1964-1985 рр. Поняття "застій" відбиває загальні тенденції соціально-економічного і політичного розвитку радянської системи. "Застій" не передбачає припинення розвитку. У цей час здійснювалися реформи, реалізовувалися плани п'ятирічок, активно велось будівництво промислових об'єктів, житлових будинків тощо. Для цього періоду характерне досягнення відносної соціальної та матеріальної стабільності.
 - ❑ **Інфляція** – надмірне збільшення маси паперових грошей, що знаходиться в обігу, у порівнянні з реальною пропозицією товарів і послуг.
 - ❑ **Дефіцит** – перевищення видатків над доходами, збиток; мала кількість чого- небудь порівняно з потребами.
 - ❑ **Правозахисник** – той, що захищає чий- небудь громадянські права.

Кінець!

Дякую за увагу!